

Journal of Recreation and Tourism Research

Journal homepage: www.jrtr.org

ISSN:2148-5321

BİNGÖL İLİ DOĞA VE KÜLTÜR VARLIKLARININ TURİSTİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Üzeyir KEMENT^a

Filiz ÖZTÜRK^b

^aBingöl Üniversitesi, SBMYO, Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, Yrd. Doç. Dr., (ukement@bingol.edu.tr.)

^b Bingöl Üniversitesi, SBMYO, Muhasebe ve Finans Bölümü, Öğr. Gör.,(fozturk@bingol.edu.tr.)

ÖZET

Çalışmanın amacı Bingöl ilinin doğal ve kültürel varlıklarının turistik açıdan değerlendirilmesi için ilgili kaynakların tespiti ve Bingöl turizmi için kullanılabilirliğinin belirlenmesidir. Ayrıca Bingöl ilinin sahip olduğu kültürel ve doğal kaynakların gelecekte daha etkin kullanımı için önerilerin oluşturulması hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında Bingöl merkez ve bütün ilçelerinde yer alan doğal ve kültürel kaynaklar incelenmiş ve bu kapsamda Bingöl ili doğa ve kültür turizmi envanteri oluşturulmuştur. Nitel olarak tasarlanan çalışmada uzmanlardan yardım alınarak oluşturulmuş görüşme sorularından ve gözlem teknikleriyle toplanan verilerden faydalanılmaktadır. Bu kapsamda oluşturulan yapılandırılmış görüşme soruları ilgili yerel kamu kurum ve kuruluşlarına, sektör temsilcilerine ve alan uzmanlarına sorulmuştur ve elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle incelenip yorumlanmıştır. Destinasyonun kültürel değerlerinden gastronomik ürünlerinin tanıtımında ve turistik ürün olarak kullanılabilirliği yapılan çalışmalar sonucunda tespit edilmiştir. Ayrıca destinasyonun sahip olduğu doğal varlıkların şehirde gerçekleştirilebilecek turizm faaliyetlerinde etkin rol oynayabilecek nitelikte olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bingöl, Doğa Turizmi, Kültür Turizmi

ABSTRACT

EVALUATION OF BINGOL'S NATURAL AND CULTURAL PROPERTIES IN TERMS OF TOURISM

The aim of the study is firstly, to define the natural and cultural resources of Bingöl and secondly, to evaluate of these resources for tourism. Together with, it is thought that development of propositions should include to study about using the natural and cultural resources of Bingöl in the future, effectively. Therefore, the natural and cultural resources of Bingöl-including all towns-were studied and the inventory of Bingöl's natural and cultural tourism was existed. The questions of the interviews which were prepared by experts and used in this quantitative study together with observation methods. The questions were asked local public institutions and organizations, representatives of the industry and experts of the area. The gathered data was analyzed with descriptive methods. As results, destination was found available for usage of introducing of cultural values and gastronomic products. Moreover, the destination was evaluated as convenient in terms of touristic structure. The natural resources of the destination have effective role for tourism activities which are planned for Bingöl

Keywords: Bingol, nature tourism, culture tourism

GİRİŞ

Turizm sektörünün küresel pazar çevrelerinden etkilenmesiyle birlikte sektörün farklı yönleriyle ortaya çıkması gerekliliği son zamanların önemli hususlarından biri olmuştur. Turizm sektörü uzun yıllar itibariyle deniz kum ve güneş üçlüsünün etrafında hareket etmiş ve bu turizm anlayışı günümüzde de etkisini sürdüren, yoğun talep düzeylerine sahip bir alan olmaya devam etmiştir. Ancak artan rekabet ortamıyla birlikte tüm dünyada turizm olguları üzerinde bir takım değişimler de meydana gelmeye başlamıştır. Pazarlama bilimindeki gelişmeler tüm endüstrileri etkilediği gibi turizm endüstrisinde de etkilerini göstermeye başlamış ve tüketicilerin taleplerinin değerlendirmesiyle birlikte farklı turizm türlerinin ortaya çıkartılması gerekliliği anlaşılmış ve bu yönde rekabet ortamları geliştirilmeye başlanmıştır.

Türkiye’de 1990’lı yıllardan bu yanda bahsi geçmeye başlayan ve günümüzde turizm alanında önemli konulardan biri haline gelen alternatif turizm türleri, ülkenin sahip olduğu birçok kültürel ve doğal değerlerin kullanımı noktasında ortaya konmaya başlanmıştır. Karadeniz bölgesinin doğal alanları ile ülkenin iç kesimlerinin tarihi dokusu ile ön plana çıkmasına yönelik birçok çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Alternatif turizm türleri her şehir için fırsat yaratmakla beraber ekonomik ve sosyal açıdan gelişimin sağlanması için de önemli bir anahtar haline gelmiştir. Doğu ve güneydoğu Anadolu bölgeleri her ne kadar turizm sektöründe güvenlik sorunlarıyla hak ettiği değeri görememiş olsa da ilerleyen zaman dilimleri için sahip olduğu kültürel ve doğal varlıklarla turizm sektöründe önemli destinasyonlar olabilecek niteliktedir. Bu bakımda Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan Bingöl ilinin yıllar itibariyle turizm alanına kapıları kapalı kalmış, ancak bu alanda gelişim için birçok kültürel ve doğal kaynakları da bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Bu kaynakların etkin kullanımı noktasında yerel yönetimlerin, halkın ve alan uzmanlarının ortaklaşa çalışmaları ve destinasyonun en belirgin noktalarının turizme kazandırılması hususunda ortaklaşa çalışmaları gerekmektedir.

Bu araştırmada öncelikle Bingöl ilinin sahip olduğu kültürel ve doğal kaynakların tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Elde edilen verilerin turistik açıdan değerlendirilmesi bakımından ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile sektör temsilcileri ve alan uzmanları ile görüşmeler yapılmaktadır. Elde edilen

verilerin değerlendirilmesi ve gelecek açısından Bingöl ilinde turizm sektörünün doğa ve kültürel açıdan var olma şansının tahmin edilmesi araştırmanın temel hedeflerindedir. İlerleyen bölümlerde kültür ve doğa turizmine yönelik ikincil veri taraması ve elde edilen verilere yönelik yorumlamalar bulunmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kültür ve Doğa Turizmi

Turizm olgusunun temelleri incelendiğinde tatil yapma amacı dışında bilinmeyi bilme, görülmeyi görme ve öğrenme içgüdüleri ile gerçekleşen kültürel geziler dikkat çekmektedir (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 188). Dolayısıyla günümüzde rağbet görmeye başlayan çeşitli turizm faaliyetleri aslında turizmin temellerini oluşturan etmenlerden bazıları olarak görülmesi mümkündür.

Global pazarlama çevresinin gelişimini teknolojik, ekonomik ve siyasal değişimlerin izlemesiyle birlikte turizm sektöründe de bir dizi tüketim değişiklikleri meydana gelmeye başlamıştır. Bu değişim sonucunda, özellikle turistik yönden gelişmekte olan ülkelerin dünya turizm pazarından aldıkları payı artırabilmeleri için hazırlanmış oldukları ürünleri çeşitli şekillerde sunmaları veya turizm olgusunu değişik yönleriyle pazarlama çalışmaları yürütmeleri önem kazanmaya başlamıştır (Uygun ve Baykan, 2007: 30). Bu çeşitlendirme hedefi kapsamında alternatif turizm türlerinin turizm sektörüne kazandırılması amaçlanmış ve bu doğrultuda çalışmalar yapılmıştır. Gerek ülke ekonomisine olabilecek katkısı, gerek kitlesel olarak gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin vermiş olduğu ekolojik zararların minimize edilmesi amaçlanmıştır.

Alternatif turizm türleri incelendiğinde son yıllarda doğal alanların korunmasına yönelik çalışmaların da artmasıyla ve insanların doğal şehir ortamının beraberinde getirdiği stresten kurtulmak amacıyla doğal alanlara kaçışlarıyla birlikte özellikle doğaya yönelik turizm faaliyetlerinin arttığı görülmektedir. Türkiye’de kıyı destinasyonu olan Akdeniz bölgesinde dahi doğa turizmi faaliyetlerine yönelik çeşitli girişimlerin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla gelişen turizm türlerinin başında gelmekte olan doğa turizmi faaliyetleri Türkiye’nin birçok bölgesinde farklı yönleriyle sunuma uygun bir turizm türü olarak ifade edilebilir. Ayrıca yine insanların başka şehirlere işleri dolayısıyla göçleri ile birlikte farklı kültürlerin bir araya gelmesi,

ulaşımda sağlanan gelişimler sonucu insanların farklı kültürel özellikleri merak etmeye başlaması, kültürel değerlerin yerelden ulusala, ulusaldan evrensel boyutlara taşması sonucu her destinasyonun sahip olduğu kültürel özellikleri pazarlamaya başlaması sonucu kültür turizmi yine önemi artan turizm türlerinden biri haline gelmiştir. İlgili turizm türünün her ülkede veya bölgede karşılabileceği bir dizi değerleri bünyesinde barındırdığı ve kültür ve turizm teşkilatları tarafından sürekli olarak yapılan araştırmalar ile ortaya koyulduğu görülmektedir.

Kültür, doğa ve tarih turizmi faaliyetleri alternatif turizm türlerinden sadece birkaçını oluşturmaktadır (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002; Çeken, Dalgın ve Çakır, 2012; Ulusan ve Batman, 2010). Özellikle bu çalışmada evren olarak seçilen destinasyon olan Bingöl ilinde ilgili turizm türlerinin sahip olduğu olanakların turistik açıdan değerlendirilmesi beklenmektedir.

İnsanlar ilk çağlardan başlayarak din, savaş, fetih, ticaret, göç ve merak gibi etkenlere bağlı olarak seyahat etmişler ve bu kapsamda seyahat etme nedenlerinin başında da sahip olunan kültür göç nedenleri içinde ilk sıralarda yer almıştır (Dinçer ve Ertuğral, 2000: 69). Bu bağlamda kültür insanlığın varoluşundan bu yana var olan ve her bir kara parçasında yaşam izleri ile desteklenebilecek bir nitelik olarak ifade edilebilir.

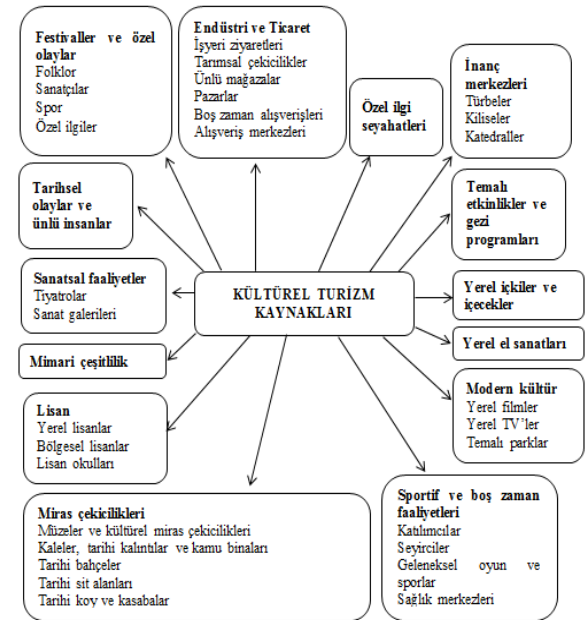
Kültür turizmi sözcüğü, ilk defa 1980 yıllarının başında Avrupa Komisyonu'nun Avrupa Birliği'nin kültürel kimliğini ve kültürel mirasını ortaya çıkarmak için yapılan çalışmalar sırasında ortaya atılmıştır ve bu alana yönelik çalışmalar halen devam etmektedir (Kocapınar,2007). Ayrıca kültür turizmi sadece eğlence değil aynı zamanda insanların gelişim ve öğrenme süreçlerine de katkısı olduğu söylenebilir. Eğitici yönlerinin dışında daha birçok yönüyle de katkılarından bahsedilmesi mümkündür. Dinçer ve Ertuğral (2000: 70) kültür turizminin bir dizi katkıları olduğunu ifade etmektedirler. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Turist deneyimlerine artı değer kazandırarak, kaliteli turist ile kolayca iletişim kurulabilir,
- Modern turizm tüketim kalıplarına uyar ve sürekli tatmine yol açan yeni ürünleri ve yeni deneyimleri araştırır.
- Gelişen turizm pazarının bölümlere ayrılmış taleplerini karşılayan farklı bir

turizm ürününün geliştirilmesine katkıda bulunur.

- Güneş-deniz ve kum kaynaklarının dışında geriye kalan yeni destinasyonlar için farklı bir bakış açısı yaratır.
- Turizmin mevsimlik problemlerini çözmek için daha aktif tatilleri, daha çevreci etkinlikleri, kısa süreli gezileri, iş gezisi yapanlara artı değer yaratan seyahatleri önermektedir.

Tarih ile kültür, kültürün göç olaylarında kullanılmasından da anlaşılacağı üzere iç içe geçmiş turistik ürünlerdir. Bu kapsamda destinasyonlarda tarihsel açıdan kültürel özelliklerin değerlendirilmesi turistik ürün oluşumunda gerekli görülmektedir. Çulha (2008) tarihsel kültür turizmi kavramını; “ulusal sınırlar içinde kalan tarihi kültür mirasının belli bir turistik organizasyon yardımıyla gösterilmesi esasına dayanır” şeklinde ifade etmektedir. Bu durum ise beraberinde toplum içinde oluşmuş“tarihi kültür mirasının sahiplenilmesi” durumunu ortaya çıkarmaktadır. Zira bir bölge veya ülke içinde turistik açıdan canlılığın kazanılması ve beraberinde getirilerinden faydalanılması için turistik ilginin sağlanması gerekmektedir. Bu durum ise istenen ilginin oluşturulmasında önem kazanmaktadır.

Şekil 1: Kültürel Turizm Kaynakları

Kaynak: Kızılırmak ve Kurtuldu, 2005

Şekilde görüldüğü üzere hem tarihsel açıdan düşünülmesi mümkün olan hem de sahip olunan bölgede an itibariyle var olan yaşamsal özelliklerin

getirisi olan kültürel değerler bir turizm ürünü olarak kullanılması mümkündür. Festivallerden, inanç, mimari özellikler, yerel el sanatları ve daha birçok noktadan değerlendirilebilecek bir turistik ürün olarak ifade edilebilir.

Doğa turizmi genel olarak, doğal ortamlara yapılan seyahatleri ifade etmektedir. Manzara bütünlüğü, topoğrafya, su, vejetasyon ve yaban hayatı gibi doğal kaynakların kullanımı ile ilgili bütün turizm şekillerini içermektedir. Doğaya dayalı turizm, kırsal mekânlarda yapılan rekreasyonel ve macera türü birçok faaliyeti içine almaktadır (Ceballos-Lascrain, 1996;Özgüç, 1998). Dolayısıyla son zamanlarda yoğun olarak kullanıma açılan bir turizm türüdür.

Doğaya dayalı, doğayla bütünleşmiş gibi kelimelerle ifade edilebilen doğa turizmi etkinliklerinin son yıllarda hızlı bir şekilde gelişmesinin altında yatan en önemli neden, kalabalık kentlerde, hava ve gürültü kirliliği, betonlaşma, vb. gibi yoğun çevre sorunları ile birlikte yaşamak durumunda olan ve ağırlıklı olarak hizmet sektöründe çalışan insanların, yaşadığı ve çalıştığı mekânlarda yaşam biçimlerinden yorulmalarıdır (Korkmaz, 2001: 112). İnsanların yaşam biçimlerinden yorgun düşmeleri ile birlikte sakin ve kendilerini yenileyebilecekleri alanlara yönelmesi ile birlikte doğa turizminin de önemi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bir ülkenin veya bölgenin farklı coğrafik şekillere ve iklim şartlarına sahip olması yine doğa turizmi faaliyetlerinin gelişiminde önemli etkenlerden biridir.

Anadolu, binlerce yıldan günümüze kadar çeşitli medeniyetlerin kurulduğu ve izlerinin görüldüğü bir coğrafi bölgede bulunması nedeniyle, gerek doğal gerekse kültürel kaynak değerleri açısından oldukça zengindir. Bu bağlamda pek çok turizm türüne de mekân oluşturmuştur. Doğaya dayalı turizm de bunlardan birisidir (Arslan ve Kiper, 2007: 165).

Doğa turizmi temelinde doğal alanların korunması hususu da yatmaktadır. Özellikle Türkiye’de Karadeniz bölgesi sahip olduğu doğal varlıkları ile birlikte kullanılırken korunmaya ve geliştirilmeye yönelik çalışmalarla dikkat çekmektedir. Bu bağlamda yapılan faaliyetler de ekoturizm temelli görülmektedir. ekoturizm kavramının geliştirilmesi ile doğal imkanlar kullanılmaya başlanmış ve yıllar itibariyle bütün dünyada kullanılan bu alanların sürdürülebilir nitelikte olmasına da önem verilmeye başlanmıştır. Sürdürülebilir ifadesiyle gelecek

kuşaklara aktarılması mümkün olan doğal çevrelere sahip bir dünya bırakılması hedeflenmiştir.

1992 sürdürülebilir kalkınma zirvesi ile birlikte ekoturizmin tanımına sürdürülebilir kalkınmayla ilgili ilkeler eklenmiştir. Bu ilkeler, devletler ve ilgili endüstriler tarafından doğa temelli turizmin uzun dönemli sürdürülebilirliğinin ancak ilkeli ve arza göre planlanmış yaklaşımla olabileceği anlayışının oluşturulması amacıyla ortaya konmuştur. 2000 yıllarında yapılan eklemelerle ekoturizmin birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardaki ortak faktörler ise şunlardır (Erdoğan ve Erdoğan, 2005):

- Ekoturizm doğa temelli (gidilen yerin doğa olması): Koruma işlevi
- Ekoturizmde çevresel eğitim: Eğitimsel işlevi
- Sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi: Yerel katılımçılık işlevi

Ekoturizmin doğaya yönelik olması, doğal ve kültürel kaynakları takdir etme bağlamında, ekoturizm sürdürülebilir turizm karakteri taşımaktadır. Ekoturizmin ne olduğu bu üç öğeyi içeren ve bunlara eklenen yerel ekonomiye fayda gibi diğer karakterler de kullanarak açıklanır. Bu öğeler birbirini destekleyen bir şekilde kullanılarak, ekoturizme doğayı tanıma ve doğayı anlama, doğadan zevk alma ve doğayı gözetme karakteri verilir; ekoturizm doğa turizmi olarak nitelenir ve kitle turizmine çevreci bir alternatif olarak sunulur. Böylece, ekoturizmin tanımlarında gidilen yerlerde doğanın değişmeyeceği, doğaya saygı, bozmadan kullanım, bilgili kullanım, aydınlatıcı, çevreye uygun tesis kurma gibi hususlar vurgulanmaktadır (Erdoğan ve Erdoğan, 2005). Doğaya yönelik faaliyetlerde arz kısmı kadar talep noktasında da farklılıklar mevcuttur. Yeterli düzeyde bilinçli tüketicilerin oluşmadığı kanısı her ne kadar oluşsa da insanların gelecek nesillere aktarılacak bir dünya bırakma arzusu gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Bu bağlamda doğa turistlerinin veya rekreasyonistlerin de detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir.

Doğa turisti veya doğaya yönelik faaliyetler gerçekleştiren rekreasyonist; değerbilirlik, katılımçılık ve duyarlılık ruhu içinde, doğal özelliklerini nispeten koruyan alanları ziyaret eden kişidir. Amaçları keşfetmek, macera, rekabet, dostluk, doğa bilinci ya da iç dünyalarını geliştirmektir. Aynı zamanda yaban hayatını ve

doğal kaynakları kullanırken de tüketici bir anlayışla yaklaşmayan kişidir (Bolton, 1997).

Dünya Turizm Örgütü (WTO) rakamlarına göre; Avustralya'da doğa turizmine katılan insan sayısındaki artış son üç yılda % 30, Afrika kıtasını ziyaret eden turist sayısındaki ortalama artış ise son dokuz yılda % 19 olmuştur. Avrupalı turistlerden doğa turizmine katılanların % 20'sini Almanlar, % 23'ünü İsviçreli ve % 18'ini İskandinav ülkelerinden gelen turistler oluşturmaktadır (İslamoğlu, 2002). Tüm bu bilgilerden anlaşılacağı üzere doğa turizmine yönelen bireylerin sayısı da zamanla artmaktadır. Gelecek vaat eden turizm türlerinden biri olarak Türkiye'de dikkat çekmeye başlamıştır.

YÖNTEM

Araştırma yöntemlerinden biri olan nitel araştırmalar olay ve olguların bireylerin bakış açılarına göre değerlendirilmesine olanak tanırken ayrıca bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapı ve süreçlerin de ortaya konulmasını sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden görüşme ve katılımcı gözlem teknikleri kullanılmıştır. Bingöl ilinin doğal ve kültürel değerlerine yönelik envanter çalışmasının gerçekleştirilmesi, turistik açıdan değerlendirilmesi, ilgili alanların gelişime yönelik potansiyellerinin belirlenmesi ve alternatif turizm türlerine yönelik geliştirilmesi muhtemelen olan kaynakların tespit edilmesini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden faydalanarak çeşitli kamu kurumları (il kültür ve turizm müdürlüğü, bölgesel nitelikli dernekler, il gençlik ve spor müdürlüğü vb.), yerel medya temsilcileri, ilin sahip olduğu yiyecek ve içecek işletmeleri ile iletişime geçilmiştir. Ayrıca ilin sahip olduğu doğal güzelliklerin turistik açıdan uygunluğunun tespiti için bölgede yer alan doğal alanlara gidilerek envanter çalışmaları gerçekleştirilmiş ve ildeki restoranlara gidilerek yiyecek ve içecek türlerine yönelik gözlem yapılmıştır.

Görüşme tekniği kapsamında kullanılacak sorular öncelikle alandaki uzmanlardan alınan fikirler doğrultusunda hazırlanmıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda sahip olunması planlanan verilere yönelik sorular oluşturulmuş ve görüşmenin akışına bağlı olarak ek sorular da katılımcılara sorulmuş veya daha önceden hazırlanan sorularda bir takım değişimlere gidilmiştir (Türnüklü, 2000: 547).

Araştırmada ayrıca Bingöl ilinde yer alan restoranlarda sunulan yiyecek ve içeceklerin turistik açıdan değerlendirilebilirliğine yönelik ve doğal güzellikleri tespiti amacıyla gözlem tekniği kullanılmıştır. Gözlem tekniği, araştırmacının uygun bulunduğu her türlü sosyal veya kurumsal ortamda bir veri toplama aracı olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 169). Araştırmada hem yarı yapılandırılmış görüşme tekniği hem de katılımcı gözlem tekniklerinin birlikte kullanımı ile birlikte farklı tekniklerin bir arada kullanılması ve bu sayede araştırma sonuçlarının zenginleşmesi mümkün kılınmaktadır. Ayrıca elde edilen verilerin geçerliliğinin artması hedeflenmiştir.

Araştırmanın evrenini Bingöl ilinde bulunan doğal ve kültürel ürünlerin bulunduğu düşünülen bütün ilçeler ve merkez oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini özellikle yol kenarlarında kültür turlarının ve çevre illerden gelen ziyaretçilerin daha fazla uğrak yeri olduğu düşünülen restoranlar, kültürel yönden öne çıkan değerler ve tarihi değere sahip olduğu düşünülen ve doğal açıdan benzersiz niteliklere sahip olduğuna yönelik bölgede oluşmuş ortak fikirler kapsamındaki varlıklar oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında Erzurum-Bingöl yolu üzerinde bulunan Soğukçeşme restoran, Elazığ-Bingöl yolu üzerinde bulunan Yado Çeşmesi, İl merkez yol güzergâhında bulunan Şelale Park, Yaylalı Konağı, Berti Et Lokantası ve Ocakbaşı restoranları katılımcı gözlem tekniği ile incelenmiştir. Araştırma kapsamında il kültür ve turizm müdürlüğü, gençlik ve spor il müdürlüğü ve aşçılar federasyonları ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği yardımıyla veriler toplanmıştır. Ayrıca bölgenin sahip olduğu kültürel ve doğal varlıkların envanter çalışması ve değerlendirilmesi amacıyla keşif gezileri yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile işletme yöneticilerinden elde edilen veriler kayıt altına alınarak daha sonra düzenli cümleler halinde raporlanmıştır. Araştırmaya katılan her bir işletme yöneticisi ile yapılan görüşmeler yaklaşık 30 dakika sürmüştür. Görüşme esnasında katılımcıların ilgili soruların konularına yönelik görüşleri de araştırma kapsamında değerlendirilmiştir.

Araştırma evrenini Bingöl iline bağlı olan Ilıcalar Beldesi'nde yer alan iki adet işletme oluşturmaktadır. İlgili termal işletmeler bay ve bayanlara hizmet vermekte olup, yaz ve kış dönemleri de dâhil tüm yıl boyunca açık olan işletmelerdir. Ayrıca işletmelerinden biri özel diğeri

kamu kurumuna ait bir yönetim sistemine sahiptir. Araştırma kapsamında değerlendirilemeyen yine Bingöl iline ait iki adet termal kaynak alanı tespit edilmiştir. İlgili termal kaynakların araştırma dâhilinde değerlendirilememesinin nedeni yeni keşfedilmiş ve henüz ticari yönden kullanılabilir bir oluşumun gerçekleştirilmemiş olmasıdır. İşletmecilerin bilgileri dâhilinde araştırmacılar termal işletmelere müşteri olarak giriş yapmış ve katılımcı gözlem tekniği aracılığıyla veri toplamıştır. Bay ve bayan yerlerinin ayrı olması durumundan ötürü araştırmacılar ikiye bölünerek gözlemlerini yapmış ve sonrasında bir araya gelerek veriler bir arada toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği yardımıyla elde edilmesi planlanan veriler yine işletme yöneticilerinin bilgi dâhilinde kayıt altına alınmış ve elde edilen veriler araştırmacılar tarafından raporlanmıştır. Araştırmaya katılan her bir termal işletme ile yapılan görüşmeler ortalama 40 dakika sürmüştür. Görüşme sırasında katılımcıların konuya ilişkin görüşlerini ifade etmelerine olanak tanınmıştır. Katılımcı gözlem tekniği ile işletmeler ziyaret edilmiş ve gerçekleştirilen sunumlar ve yiyecek ve içecek türleri incelenmiş ve işletmelerin turistik açıdan uygunluğu belirlenmeye çalışılmıştır.

İlgili birimlere yöneltilen sorular Bingöl ilinin sahip olduğu kültürel ve doğal varlıklara ve bunların geliştirilmesine yönelik sorulardır. Bingöl turizm faaliyetlerinin var olan durumu ve önemli görülen turizm türlerinin neler olduğu gibi sorular katılımcılara yöneltilmiştir. Ayrıca gözlem yardımıyla işletmelerin teknik özellikleri ve yiyecek ve içecek sunumları ve türleri belirlenmeye çalışılmıştır. Son olarak envanter çalışmaları amacıyla sahada keşif gezileri düzenlenmiştir ve ilgili alanlara gidilerek yerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler betimsel olarak analiz edilmiştir. Bu analiz yönteminde sık sık katılımcıların görüşlerine doğrudan alıntılar gerçekleştirilmiştir. Böylece elde edilen sonuçların neden-sonuç ilişkileri kapsamında yorumlanması sağlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224).

BULGULAR

Bingöl İlinin Sahip Olduğu Turistik Kaynakların Belirlenmesine Yönelik Bulgular

Araştırma kapsamında öncelikle Bingöl İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün resmi sitesi incelenmiş ve turistik değer olarak nitelendirilen argümanlara

ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Bingöl'de yiyecek içecek kültürü ile yakından ilgili bireylerle görüşülerek sahip olunan yöresel yiyecek kültürüne ait değerler sorgulanmıştır. Yine Bingöl ilinin köylerinde yapılan bir takım incelemeler dâhilinde dağları ve kırlarında yetişen ve yemeklerde kullanılan bitkiler araştırılmıştır. Bingöl'ün yol kenarlarında uğrak yeri olan restoranlara gidilerek misafirlere sunulan yiyecek ve içecekler incelenmiş, işletme yöneticilerine yöresel yiyeceklere yönelik sorular sorulmuştur.

Bingöl ilinin sahip olduğu doğal ve tarihi değerlerin tespiti için bir hafta süreyle keşif turu yapılarak sahada bulunan varlıkların tespiti gerçekleştirilmiştir. İl kültür ve turizm müdürlüğünde yer alan bazı tarihi değerlerin yok olduğu, bazılarının ise zaman içerisinde yıprandığı ve bu kapsamda restorelerin yapıldığı belirlenmiştir. Ayrıca ilde bulunan diğer kamu kurum ve kuruluşlarından ve özel sektör temsilcilerinden doğal ve tarihi varlıklara yönelik bilgiler alınmaya çalışılmıştır. Tüm bu bilgiler kapsamında elde edilen veriler detaylı olarak tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1. Bingöl İli Kültürel, Doğal ve Tarihi Varlıklar Envanteri

Kültürel Varlıklar			Doğal Varlıklar	Tarihi Varlıklar
Gastro Kültür		Sosyal Kültür		
Yöresel Yiyecekler	Yerel Bitkiler			
Germê Duê (Ayran Aşı)	Yeling	Halı ve Kilim dokuma	Yüzen Adalar	İsfahan Bey Camii (Merkez)
Gërma Oncil (Soğuk Ayran Aşı)	Rıbês (Işkın)	Kartal oyunu	Haserek Kayak Alanı	Bağlarpınar Camii (Adaklı)
Tutmaç Çorbası	Tırşık (Ekşimlik)	Bingöl wışkê oyunu	Yolçatı Kayak Alanı	Bağlarpınar Taş Havuz (Adaklı)
Mastuwa	Zenbur	Palas dokuma	Buban Peri Bacaları	Kral Kızı Kalesi (Genç)
Xıl (Testi Kebabı)	Çayê Kuê/Vaşçay (Yaban Çayı)		Zağ Mağarası	Yeldegirmeni Köyü Kilisesi (Adaklı)
Kıfta (İçli Köfte)	Kardu (Kuzu Kulağı)		Çır Şelalesi	Bağlarpınar Köyü Kilisesi (Adaklı)
Luela Dı Qat (Çiftli Saç Böreği)	Mende		Kalkanlı Köyü Mağaraları	Sait Yazıcı Evi (Adaklı)
Luela Hot Qat (Yedili Saç Böreği)	Unix (Dağ Kekliği)		Kübik Mağarası	Kuba Kümbeti (Genç)
Qılç (Gözleme)	Sılmastık		Az Tepesi (Seyir Tepesi)	Azizan Şehitlik Anıtı (Karlhova)
Keldueş/Çirvıla	Gulsosin (Nevroz Çiçeği)		Matan Gölü	Toklular Köyü Kilisesi (Karlhova)
Sorina Pel	Pune (Nane)		Termal Kaynaklar	Kaynarpınar Osmanlı Köprüsü (Karlhova)
Şilki	Rıhan (Reyhan)		Karlhova Güneşin Doğuşu	Akkoyunlular Balaban Bey Camii (Kiğri)
Çiriş (Çiriş Pilavı)	Quji (Su Teresi)			Güneyağıl Köyü Kilisesi (Kiğri)
Helaw (Un Helvası)	Helerg			Urartu Yolu (Bingöl-Elazığ Sınırı)
Kalek (Kaburga Dolması)	Leğendur			Mürsel Paşa Anıtı (Kiğri)
Çirvilla	Selmi			Şeyh Ahmet Türbesi (Merkez)
Keşkaw	Gelzun (Isırgan otu)			Vank Kilisesi (Kiğri)
Pağaç	Kinger (Kenger)			Şeref Meydan Şehitlik Anıtı (Solhan)
Heside, Qawırma	Lemek, Kuşkonmaz			Kaşıklı Köyü Tarihi Konak (Yedisu)
Bingöl Balı				

Tablo incelendiğinde pazarlama açısından Bingöl ilinin sahip olduğu kültürel varlıklar gastro kültür ve sosyal kültür olarak iki kategoride incelenmektedir. Gastro kültür incelendiğinde Bingöl iline ait birçok yöresel yiyeceğin ve

bitkilerin olduğu ancak bu yiyecek ve bitkilerin tanıtım ve pazarlamasının yeterince yapılmadığı görülmektedir. Yerel yiyecek ve içecek işletmeleriyle yapılan görüşmelerde de yöresel yiyecek ve içeceklerin işletmelerde hazırlanmadığı, bunun temel nedeni olarak da ilgili yiyeceklere yönelik yeterince talebin olmadığı ifade edilmiştir. Bingöl ilinde yer alan yiyecek içecek işletmeleri il dışından yeterince misafir almadıkları için yöresel yiyeceklere menülerinde yer vermemektedirler. Bingöl ilinde yaşayan bireylerin de evlerinde yöresel yiyeceklerin yapıyor olması bu tür tercihlerin oluşmamasındaki nedenlerden biri olarak ifade edilebilir. Ayrıca ülke genelinde seyahat acentelerinin gerçekleştirmiş olduğu kültür turlarında Bingöl ilinin yer almaması yine yiyecek ve içecek anlamında ilin sahip olduğu değerleri yansıtamamasındaki temel sorunlardan biridir. Bingöl'de gastronomi alanına yönelik herhangi bir etkinlik veya festivalin de yapılmadığı görülmektedir. Tanıtım ve pazarlama noktasında gerekli faaliyetlerin yapılmıyor olmasının yanında pazarlanmasına yönelik yerel düzeyde de çalışmaların olmaması sahip olunan gastronomik değerlerin zaman içerisinde yok olmasına neden olmaktadır.

Ancak diğer yandan Bingöl ilinde yaşayan bireylerin özellikle kırsal kesimlerinde yöresel yiyecek ve içeceklerin hala yapıyor olması ilin geçmişten süregelen gastro kimliğinin devam ettiği ve korunduğunun bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Son yıllarda şehirlerin gastro kimliğini yaşadığı gibi pazarlamaya başladığı ve gastronomi turizmi kapsamında değerlendirdiği görülmektedir (Çalışkan, 2013). Dolayısıyla Bingöl ilinde de yöresel yiyecek ve içecek kültürünün evlerden dışarıya aktararak ulusal ve uluslararası arenaya taşınması hem bölgenin hem ülkenin tanıtımında ve pazarlanmasında katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Bingöl ili yöresel yiyeceklerinin dışında sahip olduğu bir takım sosyo-kültürel değerleriyle pazarlanabilir niteliktedir. Özellikle geçmişten günümüze en gencinden yaşlısına kadar bilinen, düğünler, davetler vb. birçok etkinlikte ön plana çıkartılan folklorlarıyla tanımlanabilir niteliktedir. Kartal oyunu, yöresel Wışke halayı gibi sanatsal değer taşıyan kültürel oyunlar yiyecek ve içecek kültüründe olduğu gibi şehrin kendi içinde yaşanan ve yaşatılmaya devam eden bir değerdir. Ancak ilgili sosyokültürel değerler yeterince tanıtılmamış veya bir destinasyon kimliğinin sembolü niteliğinde gösterilememiştir. Ayrıca turizm faaliyetlerinde yan

ürün niteliğinde sunulmamış ve bunun için gerekli planlama ve politikalar yapılmamıştır.

Bingöl ili karasal iklime sahip iken bozkır niteliğinde bir bitki örtüsünden ziyade ağaçlık alanların fazla olduğu bir destinasyondur. Doğal alanlarıyla dikkatleri üzerine çekebilecek niteliklere sahip olan şehir yaz aylarında yayla turizmi faaliyetleri için uygun niteliklere sahip olmaktadır. Ancak yayla turizmi faaliyetleri kapsamında kampanyaların yapılabilmesi için bir yayla turizmi plan ve politikasının henüz gerçekleştirilmediği görülmektedir. Kamping ve yayla turizmi faaliyetlerine uygunluk taşıyan alanların tespit edilmesi ve bu kapsamda bir yol haritasının belirlenmesi önem arz etmektedir. Ayrıca turistlerin konaklama, yeme ve içme vb. ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan varlıkların doğal alanlara zarar vermeyecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Bingöl ili sahip olduğu termal kaynaklarla birçok ülkenin doğusunda farklı bir turizm türüne hizmet edebilecek niteliktedir. Bölge yakın çevresinde yer alan illere nazaran bu özelliği ile farklılık yaratabilecek imkân ve olanaklara sahiptir. Termal kaynaklar yıllar itibariyle yerel ve zaman zaman bölgesel anlamda kullanılıyor olsa da yine ilgili konaklama işletmelerinin dağıtım kanalları, tanıtım ve pazarlama gibi noktalarda eksik olmasından kaynaklanan sorunlar tercih bakımından yetersizlik oluşturmaktadır. Ayrıca pazarlama anlayışındaki gelişmelerin ilgili işletmeler tarafından gerektiği şekilde takip edilmemesi ve yerel düzeyde kitlesel tüketici hedefli çalışılıyor olması gelişimin sağlanmasının önündeki büyük engel niteliğindedir.

Bingöl ili Türkiye’de kış turizmi kapsamında değerlendirilebilecek şehirlerden biri olarak görülebilir. Zira yakın zaman içerisinde yapılmış olan kayak tesisleri ile birçok marka şehirlerden farksız hizmet sunumlarına sahip olmuştur. Bu imkânların daha etkin kullanılması amacıyla tanıtım ve pazarlama çalışmalarının belli dönem aralıklarında yapılması gerekmektedir. Ayrıca yine dağıtım kanallarının etkin kullanılması şehrin kış turizmi kapsamında değerlendirilmesi için önemlidir.

Bingöl ili doğa turizmi kapsamında çeşitli ticari faaliyetlerde bulunan doğa turları kapsamında değerlendirilecek doğal varlıklara sahip olan bir destinasyondur. Dağlık alanlarında tamamen doğal ortamlarında sahip olduğu mağara, şelale vb. varlıklarıyla dikkatleri üzerine çekebilecek

niteliktedir. Bu kapsamda hedeflerin oluşturulması ve hedeflere ulaşmak için gerekli planlamaların yapılması önem arz etmektedir. Kısa vadede amaçlara ulaşmak zor görünse de uzun vadeli plan ve politikalarla ulaşılması mümkündür.

Bingöl ili tarihi yönden çok eski zamanlara dayanan Urartular dönemine ait ticaret yolunun geçtiği bir coğrafik konuma sahiptir. Ayrıca çeşitli ilçelerinde geçmiş dönemlere ait kilise, köprü ve camilere sahiptir. Her ne kadar il kültür ve turizm müdürlüğü tarafından turistik bir varlık olarak nitelendirilmiş olsa da birçok tarihi varlıkların günümüze ulaşmadığı ifade edilebilir. Birçok kilisenin geçmiş dönemlerde kullanıldığı görünse de günümüze ulaşmadığı için turistik bir nitelik taşıdığını ifade etmek zordur. Ancak şehrin büyük eksikliklerinden bir olarak düşünülen kent müzesi kapsamında bu değerlerin kullanımı söz konusu olabilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Bingöl ili birbirinden farklı birçok turizm türüne sahip olabilecek nitelikleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu değerlerin kısa veya uzun vadede tanıtılması, pazarlanması ve kalifiyeli sektör temsilcileri tarafından kullanıma açılması önem arz etmektedir. Şehrin sahip olduğu turistik değerlerin hepsine yönelik pazarlama ve planlama çalışmalarını yapılmasından ziyade daha çok dikkat çeken yönleri üzerine gidilebilir ve diğer varlıklar ise ana ürün yanında sunulabilir. Tüm bu çalışmaların gerçekleştirilmesi noktasında doğru ve detaylı, uzmanlar yardımıyla plan ve programların oluşturulması ve gerektiğinde ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından faydalanılması gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİ

Araştırmada Bingöl ilinin kültürel, doğal ve tarihi açıdan sahip olduğu kaynakların taraması ve elde edilen kaynakların turistik açıdan değerlendirilmesi yapılmaktadır. Ayrıca Bingöl iline ait gastronomik değerlerin belirlenmesine yönelik çeşitli kaynaklardan araştırmalar gerçekleştirilmiştir.

Bingöl ilinde kültürel açıdan özellikle gastronomi alanına ait değerlerin ön plana çıkabilecek nitelikte olduğu ve yöresel yiyeceklerin öncelikle yerel açıdan değerlendirilmesi, akabinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımının gerçekleştirilmesi gerekliliği tespit edilmiştir. Geçmiş yaşantılara dair bilgiler veren ve sağlık açısından da oldukça uygun reçetelere sahip olan bu yiyeceklerin son zamanlarda sağlıksız yiyeceklerle yönelik artan

tepkiler bakımından da kullanıma sunulması hem yerel hem de bölgesel açıdan fayda sağlayacaktır. Şehrin turistik açıdan ön plana çıkmasında yan ürün olarak kullanılabilirliği yüksek olan gastronomik değerlerin ayrıca bir proje kapsamında araştırılması gerekmektedir. Zira bu sayede daha derinlemesine verilerin elde edilmesine olanak oluşacaktır. Ayrıca Bingöl ilinin doğal alanlarında yetişen bitkilerin diğer alanlarda yetişenlere göre farklılık arz etmesi şehirde yetişen bitkilerin üretim ve pazarlama açısından kullanılabilirliğini göstermektedir. Bu kapsamda ürünlerin tespiti ve kültür tarımına alınması faydalı olabilir.

Geçmiş yıllardan bu yana şehrin sahip olduğu yaşantı biçimlerini yansıtan folklorik değerleri yine turizm alanında yan ürün olarak kullanılabilir özelliklere sahiptir. Özellikle seyahat acenteleri tarafından gerçekleştirilen paket turlar kapsamında folklorik değerlerin kullanılması yine destinasyonun tanınırlığı bakımından önem arz etmektedir.

Bingöl ili sahip olduğu doğal varlıklar ve bozulmamış alanları ile gelecekte çevreye yönelik yapılabilecek uygulamalarda kullanılabilir niteliktedir. Dolayısıyla bu alanların öncelikle yerel düzeyde kullanıma sunulması arından ulusal düzeye çıkartılabilecek noktalara taşınması gerekmektedir. Destinasyon yıllar itibariyle sahip olduğu doğal varlıklardan Yüzen Adalar ile tanınmış ancak diğer doğal varlıklara yönelik hiçbir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Ancak bu değerler iyice araştırılıp incelendiği takdirde doğa turizmüne kazandırılabilir niteliktedir. Diğer yandan yine Anadolu turlarından yol güzergâhlarında turist kabileleri için ziyarete uygun hale getirilerek şehrin doğal yapısının tanıtımında kullanılması oldukça avantajlı olabilecek niteliktedir. Tüm bu açılarından değerlendirilmesi için öncelikle yerel düzeyde bu bilincin sağlanmasına yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Yerel bilinç oluşturulduğu takdirde gelişimin sağlanması da mümkün olabilecektir.

Bingöl ili tarihi dokusu bakımından geçmişe ait bir dizi kalıntıları bünyesinde barındırmaktadır. Lakin ilgili tarihi değerler oldukça eski yıllara dayanması ve koruma altına alınmaması nedeniyle yıkık ve ufak tefek kalıntılar halindedir. Bu değerlerin özellikle şehrin kültürünü ve tarihini anlatan bir müze vb. şekilde kullanılması muhtemeldir. Ya da yine araştırılmaya ve gezilere uygun hale getirilmeye uygun olan tarihi varlıkların üzerinde

restorasyon çalışmaları gerçekleştirilebilir. Yine tüm bu çalışmaların gerçekleştirilebilmesi için öncelikle bu tarihi değerlerin, Bingöl şehrinin kültür dokusundan bir parça olduğu yereller tarafından bilinmeli ve hikâyeleriyle pazarlanması gerekmektedir.

Bingöl ili termal kaynaklara ve iklimi sonucu oluşan kış şartlarına sahip bir destinasyondur. Bu destinasyonun özellikle iki turizm türü açısından kullanılabilirliği kuvvetli muhtemeldir. Bu kapsamda yapılması gereken konaklama işletmelerinin oldukça özenli ve geniş çalışmalarla sonuçlanması önem arz etmektedir. Zira ilgili destinasyonun çevresinden benzer özelliklere sahip olan ve markalaşmış destinasyonlar bulunmaktadır. Bu destinasyonların gölgesinde kalmamak için derinlemesine çalışmaların gerçekleştirilmesi ve akabinde plan ve politikaların oluşturulması destinasyon için önemli bir husustur.

Bu çalışmada sadece Bingöl destinasyonu ele alınmış olup çevresinde bulunan Elazığ ve Malatya ile birlikte işbirlikçi anlayış içinde çalışması gibi hususlar çalışma haricinde tutulmuştur. İlerleyen çalışmalarda ilgili destinasyonlarla birlikte oluşturulabilecek bir yol haritası ile turizm sektörünün bu bölgede gelişimine yönelik incelemelerde bulunulabilir.

KAYNAKÇA

- Arslan, T. ve Kiper M. (2007). Anadolu'da Doğa Turizmi Kapsamında Doğa Yürüyüşü Güzergâhlarının Belirlenmesinde Örnek Bir Çalışma. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2007, 4(2), 165-174.
- Bolton, M. (1997). *Loving them and living them., Wildlife and Ecotourism, Conservation and the use of Wildlife Resources*, London, Chapman & Hall Pres. England.
- Ceballos-Luscurnain, H. (1996). *Tourism, ecotourism and protected areas: the state of nature based tourism around the World and guidelines for its development*, IUCN, Glant, Switzerland and Cambridge, UK.
- Çalışkan, O. (2013). Destinasyon rekabetçiliği ve seyahat motivasyonu bakımından gastronomik kimlik, *Journal Of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(2), 26-38.

- Çeken, H., Dalgın, T. ve Çakır, N. (2012). Bir Alternatif Turizm Türü Olarak Kırsal Turizmin Gelişimini Etkileyen Faktörler ve Kırsal Turizmin Etkileri, Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 2(2), 11-16.
- Çulha, O. (2008). Kültür Turizmi Kapsamında Destekleyici Turistik Ürün Olarak Deve Güreşi Festivalleri Üzerine Bir Alan Çalışması, Journal Of Yaşar University, 3(12), 1826-1852.
- Diñçer, İ. F. ve Ertuğral, S. (2000). Kültürel Mirasın Korunması ve İstanbul İlindeki Tarihi Yapıların Turizm Amaçlı Kullanımı Üzerine Bir Deneme, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi. 11.
- Erdoğan, N. ve Ankara, S. B. K. (2008). Ekoturizm ve Doğa Temelli Turizmin Geldikleri Noktadaki Kavramsal Çerçeve. Ekoturizm Çalıştayı ve 10. Yılında TODEG, 41.
- Erdoğan, N. ve Erdoğan, İ. (2005). Ekoturizm Betimlemeleriyle İletilenlerin Doğası, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 20(1), 55-82.
- İslamoğlu, A. H. (2002). Dağ Turizmi Pazarındaki Gelişmeler ve Türkiye'nin Bu Pazardan Yararlanabilme Olanakları. Türkiye Dağları 1. Ulusal Sempozyumu (25-27 Haziran 2002). T.C. Orman Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 183, Ankara.
- Kızılırmak, İ. ve Kurtuldu, H. (2005). Kültürel Turizmin Önemi Ve Tüketici Tercihlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1.
- Kocapınar, S. (2007). Kültür Turizmi, <http://cmyo.ankara.edu.tr/~iktisad/TURKONF/web/kocapinar.doc>, Erişim: 03.04.2016.
- Korkmaz, M. (2001). Orman Kaynaklarında Doğa Turizmi Etkinliklerinin Ekonomik Çözümlemeleri. Turkish Journal Of Forestry/ Türkiye Ormancılık Dergisi, 2, 111-134.
- Özgüç, N. (1998). Turizm Coğrafyası Özellikler Bölgeler, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2: 183-195.
- Uluslan, Y. ve Batman, O. (2010). Alternatif Turizm Çeşitlerinin Konya Turizmine Etkisi Üzerine Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (23), 243.
- Uygur, S. M. ve Baykan, E. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıkları Üzerindeki Etkileri, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2, 30-49.